

У САМОМУ ЦЕНТРІ ВОЛИНИ

Старовинний Дермань – село, у якому, наче у малій краплині, відбилася велика та незвичайна по своїй величчю і трагедіях історія України, – знаходиться в самому серці, у глибині Волині.

Село розкинулось на мальовничих пагорбах, «дерманських горах» і простягнулося на багато кілометрів у різні боки. Земля ця в оздобі древніх історичних імен: Дермань міститься в золотому перстені, що його створюють Остріг, Ізяслав, Шумськ, Кременець, Почаїв, Дубно, Мізоч, Корець... В оцьому кущі Волині в XVI-XVII ст. діяли у монастирях сім друкарень. Тут народилися і творили наші найстарші письменники: Василь Суразький. Клірик Острозький, Кирило Ставровецький... Працювали Мелетій Смотрицький, Дем'ян Наливайко. Злетів у славу Северин Наливайко, набирав сили і знань Петро Конашевич Сагайдачний.

Першу письмову згадку про село знаходимо 30 вересня 1497 року, а вже через два роки (1499) маємо згадку про дерманський монастир. Археологічні розкопки, що проводилися в урочищах Скит, Городище, Круча доказують, що ця місцевість була густо заселена ще в епоху кам'яної доби. Тут знайдено кам'яні сокири, молотки, долота, ножі, серпи...

Село було спадком князя Василя Острозького, «котрий церкву і дзвіницю мурував і сам на закладанню був, і всього монастиря Дерманського фундатор. »

Монастир з його потужними фортечними мурами і глибокими підземеллями мав оборонне значення. Архімандритом монастиря був Мелетій Смотрицький. Керуючим маєтками монастиря працював першодрукар Іван Федоров. Керував роботою Дерманської друкарні

священик і письменник Дем'ян Наливайко.

В селі Дермань нині налічується три церкви: у Свято-Троїцькому монастирі діє Троїцький храм, перевезена з лебедського лісу і побудована на кладовищі церква святого Онуфрія. В центрі села на пагорбі височіє в небесній красі приходська Свято-Пантелеймонівська церква.

З 1912 року в селі почала діяти у спорудженому двоповерховому будинку Свято-Федорівська вчительська семінарія, яка готувала кадри для русифікації краю. При семінарії працювала чотирьохкласна зразкова народна школа. У 20-ті роки в приміщенні семінарії діяла українська дівоча гімназія. Це і надавало Дерманю особливого статусу серед сіл Волині, а його мешканцям підкресленої значимості.

У 20-30-ті роки у селі працювала Просвіта, Народний дім, хор, драматичний і танцювальний гуртки, гуртки молоді, господинь, сільськогосподарський, пожежна охорона, кооператив овочівництва, споживча кооперація, молочарня, кредитове товариство, осередок «Сельробедність», осередок Організації Українських Націоналістів.

У роки другої світової війни Дермань – «повстанська столиця». Тут ішов вишкіл молодших командирів, стояли сотні охорони зв'язку і транспорту, майстерні з ремонту зброї, випуску мін, картографічне бюро і т. д.

Така активність дерманців у суспільному житті і житті села викличе і відповідну реакцію ворогів Дерманя, чужинців. Можна сказати супротивну, страшну зловорожу активність. Польський окупант знищить п'ять юнаків і більше двадцяти активістів запроторить у Березу Картузьку. Німецький – 89 чоловік знищить на Залужжі і спалить 70 хат.

Але те, що вчинить московський наїзник з дерманцями – не передати ніякими словами, кров холоне в жилах від спогадів. У Дермані Першому одна вулиця Семенюки: 60 жертв – закатовані, вбиті, піддані жакливім тортурам, засуджені на 25 років каторжних робіт. Всіх жертв комуністичного терору 224 людей лишень у Дермані Першому. А глянути на вік цих людей: 17-30 років... Ось він, удар по національному генофонду.

Високо на горі в Дермані – цвинтар, старий, великий. З багатьма іменами. Від генерала УПА Ступницького – до рядових повстанців, від трагічно загиблих юнаків за польського панування – до повішеного у кар'єрі Мілетія Лахмана за брежнєвщини, перед тим виключеного із Львівського університету...

Дермань, який дав українській літературі двох великих письменників – Уласа Самчука із його неповторною «Волинню» і Бориса Тена (Миколу Хомичевського), перекладача Гомерових «Іліади» та «Одіссеї», у 40-50-ті роки пере-

живе такі жахи, від яких, тяжко контужений, не зможе відійти довго. Щоб очорнити діяльність ОУН-УПА, вишколені беріївські кати мордували ночами кращих людей, кидали в криниці трупи невинних, а вдень відсипались у райцентрі. Найстрашніше те, що ті спецбоївки нищили українських патріотів, підпільників, оголошуючи їх сексотами. Тим самим збурювали, приголомшували родини. Щоб у людей витравити і національну пам'ять, в 1946 році перейменували Дермань на «Устенське»!

В 1950 році у Дермані починає закладатися колгосп, остаточно зникають опоетизовані у Самчуковій «Волині» дерманські гнізда Андрощуків, Бухалів, Балабів, Довбенків, Самчуків... Посилювалась боротьба з індивідуальною психологією, а віковичними устоями, традиціями на селі. Прислане, далеке від сільського, господарського уміння керівництво і дерманські суглинки поставили колгосп у ряд нижче середніх. Занедбувалися сади, пасіки.

Добрим спогадом того часу залишається школа. Це, справді, досягнення радянської влади дало можливість доступу всім без винятку дерманцям до навчання. Все, що залишилось у Дермані допитливе і схильне до навчання, вивчилося і пішло у світ, що є донині сільською гордістю – лікарі, вчителі, інженери, агрономи...

В 1960 році влада закрила Дерманський монастир і вселила у його споруду спецшколу-інтернат для неповноцінних дітей. Це стало характерним для того часу. В історичні, навіть святі для українців місця поміщали подібні заклади: психлікарню у Почаївську лавру, інтернати для неповноцінних – в Остріг і курник -на Козацькі Могили!

Лише через 42 роки древнє село знову отримає свою віковичну назву «Дермань». Це сталося завдяки зусиллям рівненських письменників у 1988 році. Почалися перші кроки відродження давньої пам'яті, почалося повернення на рідну землю її великого сина, українського письменника Уласа Самчука.

Його хутір Запорожжя із гніздом родини Самчуків відкривається для гостей із протилежного пагорба через долину гарною панорамою. Туди, до садиби, можна добиратися навпростець. Зелені, затягнуті дерном схили за пам'яті Уласа Самчука були «покопирсані кар'єрами та завалені стосами білого каміння і зарвами жовтого піску». А дорога на Запорожжя веде через Пропастище (яка колоритна назва кутка!). Дорога через Пропастище одвіку вибоїста, в ямах, через пагорби. Дорога та довга, а восени чи в негоду канави тут надовго стають перешкодами для цивілізованого руху. Впоратися з нею, довести до ладу не в змозі ні село, ні район.

В 1999 році відкритий в селі музей Уласа

Самчука.

В 1991 році відновлена діяльність колишнього монастиря.

Віриться, що з Божою допомогою відродиться і древній Дермань.